

**GÁL FERENC FŐISKOLA
PEDAGÓGIAI KAR
5540 SZARVAS
SZABADSÁG ÚT 4.**

**Viața tradițională la românii din
Chitighaz până în secolul al XX-lea
Kétegyházi románok hagyományos élete
a XX. századig**

Konzulens:

Dr. Docens Olteanu Florea Ph.D

A dolgozat szerzői:

**Gyebnár Mária
Pusztai Viktória**

**Szarvas
2014**

Tartalom/Cuprins

Román egyház, román iskola

Felekezetek kisebbségben

Anyanyelv

Ház, bútor

Jeles napok, hiedelmek, hagyomány

Gyermekjátékok

Erkölc

Összefoglalás

Bibliográfia

Román egyház, román iskola

Kétegyháza egyik megkülönböztető sajátossága, hogy vegyes nemzetiségű összetételének megfelelően négy vallás hívei éltek itt együtt. Ez az egyedi vonása mind a mai napig megmaradt. A XVIII. század elején érkező görögkeleti vallású, román anyanyelvű népesség szinte betelepedésével egy időben megalapította görögkeleti egyházát. Az utóbbi évek kutatásai alapján ma már tudjuk, hogy 1718-ban egy György nevű lelkészük is volt. Első templomuk 1779-ben még megvolt, amikor mellette már felépült a ma is álló új szentegyház. 1748. szeptember 28-án a vármegyének készült földesúri kimutatás szerint Kétegyházának négy szkizmatikus lelkésze volt. A görögkeleti egyház az anyakönyvezést 1779-ben kezdte el. Kétegyházán az első román felekezeti iskola 1793-ban nyílt meg, amit a tanító ránk maradt fizetési könyvéből tudunk: „a községi eljáróság fogadta fel Ioan Pop Oltean magisztert tanítónak, hogy addig is, amíg meg nem érkezik a felsőbb utasítás, szerződést kötöttek a tanítóval, amely szerint 30 forint készpénz fizetése legyen”. 1820-ban 34, 1826-ban 28, 1852-ben 68, 1893-ban pedig már 418 fő járt iskolába. Az Aradon 1812-ben megnyílt tanítóképzőben egyre több román anyanyelvű nyert képesítést. 1812–1822 között Kétegyházáról Șipoș Demetriu 1818-ban, Abrudan Nicolae 1826-ban, Balint Petru 1856-ban és Suciu Ecaterina 1882-ben szerzett tanítói oklevelet. A kétegyházi görögkeleti felekezeti iskola részére 1811-ben egy házat béreltek, 1820-ban felépült saját háza is. 1836-ban népiskolát kapott a falu, majd 1840-ben újjáépítették a régi iskolát.

Figyelemre méltó, hogy Kétegyházán 1872-ben működött egy esti felnőttiskola, ahova összesen harminc felnőtt iratkozott be, 1873-ban pedig 24 felnőtt tanult meg írni-olvasni és számolni Petru Chirilescu tanfelügyelő irányításával. 1896-ban a görögkeleti egyház fölépített egy leányiskolát, amely 1911-ig működött. Közben 1891-ben Kétegyházán megnyílt az első óvoda, amely magánjellegűként működött 1902-ig, amikor is átvette a község, majd 1911-ben állami kezelésbe került. 1912-ben felépült a második községi óvoda. Az első állami iskola három tanteremmel 1910-ben kezdte meg működését.(A kétegyházi görögkeleti felekezeti

iskola tanítói időrendben a következők voltak: Ioan Oltean (1793–1795), Mihail Ardelean (1795–1799), Petru Toth (1799–1801), Ioan Marcovici (1801–1806), Simion Tulcan (1806–1807), Gavril Sarca (1806–1810), Ioan Findila (1810–1820), Florian Horsa (1820–1828), Vasile Micsia (1828–1833), Teodor Molnár (1833– 1835), David Bercea (1835–1840), Constantin Silághi (1848–1849), Teodor Morar, Teodor Bercea, Ioan Bota, Ioan Albu, Demian Mihut (1850– 1851), Ioan Suciu (1852–1886), Toma Benchişan (1877–1891), Ştefan Dolga (1886), Georgiu Barabas (1891–1892), Traian Tabic (1905–1918), Ştefan Puta (1915–1916), Valéria Maghiar (1915–1918).

A leány népiskolában 1896–1922-ig Octavian Deseanu, Talida Jucos, Sofia Sabău, Sofia Dimitresc, Helena Murgu és Eugenia Tasic tanítottak. Az első világháborút követően rajtuk kívül Aurelia Cîmpean és Miskucza Péterné. Ebben a korszakban a tanítók továbbképzését kétféleképpen oldották meg, tanítói konferenciák megtartásával, illetve tanítói egyesületek működésével. 1872-ben jött létre az Arad Megyei Esperességek Felekezeti Iskoláinak és Tanítóinak Egyesülete. Tagja volt a kétegyházi iskola – és a tanítói. Az egyesület legfontosabb célja a népi oktatás és a tanítók anyagi helyzetének javítása. Nyugdíjalapot hozott létre, amelyből a népkönyvtárakat is támogatták. 1879-ben Kétegyházán is megalapították az iskolai könyvtárat. Ehhez sokan pénzzadománnyal és könyvvel járultak hozzá, (mint például Petru Chirilescu , Petru Suciu, Mihai Ardelean lelkész, Gheorghe Chirilescu lelkész Alexiu Popovics jegyző és Szekér Mihály, Szabadosné és dr. Popovics, Iosif Ioan Ardelean, Isaia Bosco , Maria Ardelean és George Borbil, T. Benchişan, Hajdú János, Onuţiu Grósz és George Muntean ,Mihai Bálint, Dunka Lajos, Moise Olariu, Petru Poptilican és Ioan Suciu, Szekér Károly, Vozák Kálmán, Dunka Árpád, Ştefan Grósz és Vasile Sabău.) A helyi Román Görögkeleti Ének- és Dalegylet, valamint a Román Olvasóegylet az általuk szervezett szavaló-, ének- és dalkoncertek bevételét ajánlották fel.

A tanítók továbbképzését elősegítendő konferenciákat Kétegyházán is szerveztek 1882-ben, 1896-ban és 1912-ben. Ezeken az összejöveteleken referátumok alapján beszámoltak az iskolai oktatásról, a tanítók helyzetéről, illetve gyakorlati leckék bemutatásával továbbképzésükről is gondoskodtak a szervezők. A konferencián részt vevők a községben kerültek elszállásolásra, erről az esperesség gondoskodott a helyben lévő tanítók és lelkészek segítségével. Az előadások nemegyszer a templomban kerültek megtartásra, majd publikálásukról is gondoskodtak.

A román görögkeleti egyház vezetése rendszeresen karbantartotta, gazdagította intézményeit, 1796-ban például egy harangot öntetett. A templomról a hagyomány azt tartja, hogy Milováról hozott kövekből épült fel, és hogy 1893-as formáját már az 1840-ben történt

felújításkor nyerte el. 1802-ben egy Lupu nevezetű cigány megöntötte az egyház harmadik harangját. A templom körüli kerítés már 1853–54-ben felépült mintegy nyolcvanegyezer téglából, melynek összköltsége akkor 2320 forint volt, majd 1861-ben toronyórát helyeztek a toronyra, hatszázötven forintba került. 1862-ben a templom befedése négyszázkilencven forintot igényelt. 1863-ban a ministráns gyerekek által okozott tűz következtében leégett a templom szentélye és benne könyvek, csillárok, miseruhák. 1868-ban állították helyre ezerkétszáz forintért, majd 1872-ben belülről kifestették a templomot. A gyakori tüzesetek kivédésére 1873-ban bádoggal fedték be a templomot, a toronyra pedig villámhárítóval felszerelt keresztet helyeztek. 1886. május 13–25. között a helyére került a legnagyobb harang, amely a közösség pénzén készült el, „Öntötte Hőning Frigyes Aradon, Petru Chirilescu esperes, Michail Ardelean kiváló lelkész és Iosif Ioan Ardelean lelkész idején” felirattal. Ugyanabban az évben Ioan Bușigan és felesége, Floarea Bandula a templom előtt márványkeresztet emeltetett halottaik lelki nyugalmaért

Miután a templom már 1840-ben elnyerte mai formáját, a legutóbbi jó másfél évszázadban csupán külső és belső renoválások, festések, mázolások követték egymást. 1959-ben került sor a teljes belső felújításra, festésre, majd 1974-ben a külső renoválásra, és legutóbb 1998-ban fejeződött be a templombelső újrafestése. Ez alkalommal kicserélték a templom régi ikonosztázanak vászonra festett ikonjait is. A hagyománnyal szakítva a templombelső falaira és mennyezetére is freskók kerültek. A régi templombelsőre már csak a széksorok és az ikonosztáz fából esztergált része emlékeztet, festése teljesen újszerű, ikonjai az ortodoxia által megkövetelt rendben követik egymást. Déli fala mellett kereszt található a következő felirattal „Cristina Ardelean, născută Gheorghievici, preoteasă 1821–1867”. Azaz: „Cristina Ardelean született Gheorghievici papné 1821–1867”, akit a templom mellé temettek el. A templom szabadon álló egyhajós épület, huszonöt méter hosszú, szélessége tíz, belmagassága hat méter, a tetőrésszel együtt tizenkét méter magas, a tornyán lévő kereszt 28 méter magasan áll. Belső felépítése követi a klasszikus ortodox templomok tagozódását. Három fő része: az előcsarnok, a templomhajó és az oltár. Mindkét bejárata előtt egy-egy négyszer három méteres belépő található. A templom déli és északi falán három méter magasságban négy-négy ablak nyílik színes üvegezéssel. Az építmény belsejében a főbejárat fölött van a balkon, falán Jézus csodatételeinek jeleneteivel. A templom mennyezetén hat különálló jelenet látható a Megváltó életéből időrendi sorrendben. Közepén a Szentháromságot jelenítette meg a festő a három angyal képében. Majd a Pantokrátort és az Istenanyát gyermekével. A királyi ajtón az angyali üdvözlés és az utolsó vacsora képe látható. Fölötte az Úr feltámadásának jelenete a tizenkét apostoltól övezve. A diakónusi ajtókon István

és Laurențiu archidiakónusok képe. A püspöki trónus fölött Szent Miklósé, a második trónus fölött az Istenanyáé. Az oldalfalakon Constantin és Elena, Cuvioasa Paraschiva és Szent Minea, Szent György, Szent Demeter, Szent Teodor sorakoznak, valamint az utolsó vacsora jelenete. Az előcsarnokot a templomhajótól, azaz a nőket a férfiaktól egy méter magas kőfal választja el. Mint minden ortodox templomban, a legjellegzetesebb rész az ikonosztázion, azaz a képfal, amely elválasztja az oltárt a templomhajótól. Sajnos a képfal rózsafejes aranyozott fadaragványait készítő mester neve ismeretlen, de munkáját ma is őrzi a templom: az 1998-ban Bue Florian aradi egyházi festőre bízott belső felújítás alkalmával csak az ikonokat cserélték ki. A liturgikus szimbolikában az oltárasztal jelképezi az utolsó vacsora asztalát, Krisztus sírját, a Bárány trónját. Felületét fehér terítő borítja, emlékeztetőül Krisztus halotti leplére. Rajta az antimenzion látható, egy még kisebb terítő, amely Jézus sírba tételét ábrázolja, és amely nélkül egyetlenegy ortodox istentisztelet sem végezhető el. A vászon hátoldalába szent ereklyeként mindenkor valamely szent csontmaradványainak néhány darabkáját varrják be.

A kétegyházi román görögkeleti egyház legértékesebb tárgyai közé sorolandó a Daniil metropolita által 1723-ban nyomtatott evangélium két példánya. Mindkettőben bejegyzések találhatók, amelyek tovább növelik értéküket. Az egyház régi könyvei közé tartozik még két, ószláv betűkkel írt román nyelvű szertartáskönyv, egy molitvelnik, amelyet Rîmnic püspöke, Inochentie nyomtatott 1730-ban, továbbá egy Climent püspök által 1745-ben kiadott másik. A molitvelnik imádságoskönyv, amely tartalmazza a szentségek, a temetkezések és a halotti misék szertartásrendjét, valamint a különféle szenteléseket és imádságokat. A kétegyházi román görögkeleti egyház 1920-ig a kisjenői esperességen keresztül az aradi román ortodox püspökséghez, azaz az aradi ortodox püspök protopresbiterátusa alá tartozott.

A rendezetlen egyházi helyzet miatt a megmaradt kevés ortodox lelkész kereste a megoldást. 1927-től egy magyarországi román ortodox püspökség felállítására történtek kezdeményező lépések. A vezető szerepre Simion Cornea battonyai lelkész vállalkozott. 1927. október 11-én Békéscsabán az ortodox egyházközségek értekezletet hívtak össze. Kimondták a román esperesi adminisztrátor megválasztásának, illetve egy egyházmegyei konzisztórium felállításának szükségességét. A tanácskozáson négy pap vett részt: Vasile Beleş Kétegyházáról, Simion Cornea Battonyáról, Gheorghe Buha Magyarcsanádról és Toma Ungurean Gyuláról. Jelen volt több világi képviselő is, szinte az összes románok által is lakott településről hárman-négyen. Az elnöklő Vasile Beleş előterjesztette a konkrét javaslatokat: ki kell nevezni egy esperesi adminisztrátort (székhelye Gyula városa lenne), továbbá az egyházmegyei összes ügyek ellenőrző vezetésére és felülbírálására fel kell állítani egy

konzisztóriumot Békéscsaba székhellyel. 1932. február 29-én Kétegyházán kimondták az esperesség létrejöttét, melynek élére Simion Corneát választották. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium ezt a határozatot is semmisnek nyilvánította. 1934. június 24-én Gyulán közgyűlést tartott a román görögkeleti egyházközségek képviselőiből alakult zsinat, amely átalakult a magyarországi görögkeleti románok nemzeti kongresszusává. Kimondták, hogy a magyarországi román ortodox egyház nem érheti be egy esperességgel, független püspökséget kell létrehozni, melynek élén püspöki konzisztórium állna. Hogy ezt megtehessék, a magyarországi román görögkeleti egyházközségeket négy esperesi kerületre kell felosztani. A kongresszus kimondta a négy esperesi kerület létrejöttét: Gyula mellett Kétegyháza, Méhkerék és Budapest központtal. Az esperességi kerületek működni kezdtek, amiről értesült a kultuszkormányzat is, és hallgatólagosan tudomásul vette. Kétegyháza a negyedik esperesi kerületet alkotta, hozzá tartozott Elek, Lőkösháza, Battonya, Magyarcsanád, Kétegyháza, Pusztatölke. A magyarországi román ortodox püspökség létrejötte után is megmaradtak az esperesi kerületek, azonban egyházügyi szempontból a püspökség közvetlenül a bukaresti pátriárka fennhatósága alá tartozik.

Felekezetek kisebbségben

A református vallást kifejezetten magyar vallásnak szokás tartani. Ezért első látásra meglepőnek tűnik, hogy Kétegyháza a XVII. század folyamán református községként tűnik fel a forrásokban. Azt persze nem ismerjük, hogy erre az időre mennyire őrizte meg eredeti, magyar származású lakosságát, s mennyi lehetett lakói között a szerb, illetve román nemzetiségű betelepülő. Valószínű viszont, hogy ők voltak azok, akik a református hitet követték, mert a község magyar lakosságának egyik része megmaradhatott katolikusnak. 1653. június 6-án a nagybányai református zsinat Ungvári Jánost küldte ki ide lelkésznek és tanítónak. Kétegyházát Kolozsváry György esperes (aki 1646 és 1660 között viselte tisztségét) a jegyzékeiben egyértelműen református falunak említi. Ember Pál viszont, amikor felsorolta, hogy mely helységek tartoztak a Körös–Maros közti seniorátushoz (esperesség) 1680 táján, Kétegyházát már nem listázza. 1805-ben a falu a gyulai református egyházközség szórványgyülekezete lett. 1907. február 17-én kimondták a békéscsabai református anyaegyház megalakulását Dobozmegyer (Mezőmegyer), Újkígyós és Kétegyháza községben lakó hívekkel mint fiókegyházakkal egyetemben. A kétegyházi református egyházközség lelkésze Szabó Pál lett. Elekre a szlovákiai magyarság köréből mintegy hétszáz fős evangélikus közösség érkezett a második világháborút követően. Belőlük anyaegyházat szerveztek. Az 1947. február 2-i gyulai közgyűlés hozzájárulását adta a kétegyházi evangélikus fiókegyház Elekhez csatolásához. 1962 márciusában az eleki egyházközség lelki gondozását vissza kellett vennie Gyulának, s Kétegyháza azóta ismét Gyula leányegyháza. Jelenleg minden második vasárnap szolgál a községben a gyulai evangélikus lelkész. Istentiszteleteiket a református imaházban tartják. A középkori katolikusság nyomait 1643-ban fedezhetjük fel újra a reformáció térhódítását követően. Az egri püspökség ekkor összeíratta Zaránd megyei dézsmás helyeit, s – valószínűleg a község magyar lakosaira alapozva – közöttük Kétegyházát is megemlítették. Persze az is megeshet, hogy ezt csak a történelmi jog, s nem a tényleges helyzet alapján tették. A román nemzetiségű községben – ahogy a falutörténeti részben már utaltunk erre – a római katolikus vallást csak Andrassy Zsigmond gyökereztette meg ismét, aki 1749-ben feleségével, Kun Borbálával a kastélyhoz tíz öl hosszú és négy öl széles katolikus templomot építtetett a Szentháromság tiszteletére. A birtokot 1776–1794 között bérlő Lukács Gergely egy ferencrendi szerzetest tartott az istentiszteletek végzésére, házi káplánként. Az anyakönyvi eseteket az eleki plébánosnak jelentették be. 1852-ben az

önállósuló lelkésségét a csanádi egyházmegyéhez csatolták. Almásy Ignác a községbe magyarokat telepített (valójában elmagyarosodott szlovákokat) az 1803-as canonica visitatio szerint. Mindössze négy-öt gazda akadt közülük, a többiek a gróf cselédjei, napszámosai lettek, bár kilencven százalékuk háztulajdonossá vált. Egy korabeli feljegyzés szerint „szorgalmas, munkaszerető nép, de nem templomba járó fajta, bár a vallásukat szeretik”. Az említett vizitáció elrendelte, hogy Kétegyházán misét és katekézist tartsanak. Mivel az itteni hívek csak igen kevés vagy éppen semmi párbért nem fizettek Elekre, az eleki plébános a grófi káplánoknak engedte át a iurisdictiont (joghatóságot) püspöki engedéllyel, az anyakönyvezés kivételével. 1829-től Kétegyháza Elektől s egyben a csanádi püspökségtől is el akart szakadni, de eredménytelenül. A katolikus temetőt 1805-ben, a község nyugati oldalán, a magyarok lakta északi tized szélén alakították ki. Gróf Almásy Ignác végrendeletében tett adományt a plébánia megalakítására, de csak unokája, Kálmán teljesítette azt 1852. május 28-i adománylevelével, amelyben megkészszerzte nagyapja adományát. Tizennyolc katasztrális hold földet, tíz öl fát, nyolcvan forintot, tíz akó bort hagyott a plébániára, amihez a hívek még 512 forint értékben járultak hozzá. A plébániát 1852. július 13-án Danielovits János plébános vette át, s 1870-ig Medgyesbodzás is hozzá tartozott. Fenntartója a hitközség lett volna, de negyven éven át arra semmi gondot nem fordított, mígnem Kautler plébános a harangozó föld felét lefoglalta a plébánia rendbetételére. 1858-ban a kastély és a templom gyújtogatás következtében leégett, gróf Almásy Kálmán építtette újjá. Nejevel, Wenckheim Mária grófnővel 1895-ben restauráltatta is. Egyházi ruhákkal gazdagon ellátta, ezek zömmel a grófnő kézimunkái. A templom melletti kápolna alatt épült meg a grófi kriptá. A templomkert 1896-ig volt a plébános használatában, aztán kivették a kezéből, mert oda temetkezett Beliczei Gézáné Almásy Mária, valamint gróf Cziráky Jánosné, Almásy Erzsébet Györgyike nevű lánya. A temetőben álló kápolnát Balaton plébános idején özvegy Bali Jánosné Balogh Katalin adományából 1878-ban építették. Kupolája azonban bedőlt, így csak a következő évben szentelheték fel. A fenntartására egy zsellérlegelő járandósága szolgált, melyet 1905-ben értékesítettek. Ekkor a kápolna alapítvány tőkéje 2428 koronát tett ki. A keresztek közül az 1831. évi kolerakereszt méltó az említésre, melyet a mezőről 1861-ben behoztak a templom elé. A falu végén, a Gyulai úton volt a Szent János-kápolna, melyet gróf Cziráky Jeanne állhatatosan gondozott. Évente ájtatosságot tartottak benne: minden év május 16-án, Nepomuki Szent János napján körmenettel vonultak ki hozzá a hívek. A kápolna később megközelíthetlenné vált, mert a Gyulai út felől elkerítették, majd 1941-ben Almásy Alajos gróf az egyházi hatóság megkérdezés nélkül lebontatta. A plébániának a millennium idején mintegy száz misealapítványa volt, zömmel a grófi

családtól. Mária Társulat is működött a községben, három bokorral. Gróf Almásy Kálmán több közalapítványt is létesített, melyek 20 085 forintot tettek ki, s a község előljárósága kezelte őket. (Részletesebb bemutatásukat lásd a Függelékben.) Emellett naponta huszonöt családot látott el ebéddel. Mivel a háború előtti mise- és egyéb alapítványok összegét hadikölcsönbe fektették, ezek elértéktelenedtek. A Földművelésügyi Minisztérium fennhatósága alá tartozó Mezőgazdasági Középfokú Szakoktatási, Továbbképző és Szaktanácsadó Intézet sportcsarnokkal, tízezer kötetes könyvtárral dicsekedhet. Tizenegy osztályában 216 gyermek tanul. 127 hektáros földterület, öthektáros kertészet és egy állattelep áll az oktatás rendelkezésére. Gépjavítói és -üzemeltetői ismeretek átadása mellett gazdaasszonyokat és a jövő falusi vendéglátóit is itt okítják.

Anyanyelv

Kétegyházán a román nyelvű oktatás az 1946– 47-es tanévtől kezdődött a helyi Magyar Tanítási Nyelvű Általános Iskolában. A Román Tanítási Nyelvű Általános Iskola 1949. szeptember 1-jén önállósult. Összevont 1–4. osztállyal működött. Igazgatója Aszalós Árpád, aki két tanerővel összesen 85 tanulót tanított. Kezdetben egy tanteremmel rendelkezett, a többi a magyar iskola bocsátotta rendelkezésre. Az 1950–51-es

tanévben összesen 68 tanuló volt az 1–6. osztályban, szintén két tanítóval. 1951. október 15-én a megyei tanács és a községi tanács segítségével hozzákezdtek a tanterembővítéshez. Az 1951-52-es tanévben a tanuló létszám 93 főre emelkedett, és 1–7. osztályig folyt oktatás. Az 1952– 53-as tanév ismét tanteremhiánnyal indult, ezért két osztályt össze kellett vonni. 1953. október 17-én a bővítési munkálatokat befejezettnek tekintették.

Az iskola részben osztott, a foglalkoztatási termek száma öt, négy tanterem és egy iroda, a tanulócsoportok száma hat, önálló felső tagozaton négy, az összevont alsó tagozaton kettő. A megnövekedett létszám folytán egészségtelenné és korszerűtlenné minősült az iskola, ezért vezetése 1957. november 18-án két tanterem kialakításához kért segítséget a községi tanácstól. Az 1958–59-es tanévet a tanteremhiány miatt váltott rendszerű tanítással kezdték, de közben megkezdődött az új iskola építése az Úttörő utca 83. alatt. 1958. december 16-án került sor az épület műszaki átadására, négy tantermes volt. Csak rövid ideig biztosította a korszerű feltételeket, megoldásra várt a napközis tanulók foglalkoztatása is. Az 1971–72-es tanévtől a megyei tanács művelődési osztálya engedélyezte a kétegyházi román iskolában az osztott alsó tagozat működését. Végül a nyolcadik tanterem 1974-ben épült meg az Úttörő utca 83. szám alatt, azonban továbbra sem tudták megoldani a napközis terem gondját és a korszerű étkeztetést. A község lakossága megszavazta a területfejlesztési hozzájárulást, és 1986-ban átadhatták az ebédlőt. Az iskola teljes alsó tagozatának helyiségeit elfoglalta. Ennek egyenes következményeképpen az alsó tagozatot ismét szükségtermekben kellett elhelyezni, tehát az iskola újra tanteremhiánnyal küszködött. A nagyközségi tanács

négy tanterem, egy közösségi helyiség és szertár építését határozta el két szakaszban. Az iskola alsó szintjét 1988. szeptember 1-jén adták át. Az építkezéshez hozzájárultak a község lakói és a községbeli üzemek. A második szint a felső tagozat számára 1989-ben készült el. (A kétegyházi román iskola igazgatóinak névsora: Aszalós Árpád (1949– 1954), Turcu Máriusz (1954–1956), Ruzs Hortenzia (1956–1973), Turák Kálmán (1973–1978), Isztin Györgyné (1978–1992), Szántó Flóra (1989– 2002).)

A művelődés területén kisugárzó erejük a legnagyobb és legközelebbi szellemi központok: Arad, Nagyvárad, Temesvár. Az ott tanult román görögkeleti lelkészek, tanítók legjobbjai részt vettek a román nyelvű oktatásban, művelődésben és annak terjesztésében. Vallási, történeti, néprajzi és publicisztikai munkák révén őrizték anyanyelvüket, kulturális hagyományaikat. A jelesebbek önálló folyóiratot indítottak vagy történeti és néprajzi gyűjtőmunkába kezdtek, megőrkítették községük történelmét: Ardelean Iosif Ioan szülőfaluja, Kétegyháza első román nyelvű monográfiáját vetette papírra.

A XIX. század második felétől nemcsak a városok, hanem a falvak lakossága is igényelte az anyanyelven való olvasást, művelődést. Egyre több román nyelvű sajtótermék, könyv és kalendárium jelent meg Budapest, Arad, Temesvár, Nagyszeben nyomdáiban, és jutott el a kisebb településekre is. 1891-ben Kétegyházán például a következő román nyelvű újságokat fizették elő: Biserica și Școala, Gazeta Transilvaniei, Luminătorul, Gazeta poporului, Familia, Calicul.

Az egyesületi és gyülekezési jog az alapvető emberi szabadságjogok egyike. A XIX. század második felétől sorra alakultak meg a művelődést és a szórakozást szolgáló különféle egyesületek, olvasóköri. A különféle egyesületek engedélyezéséről, működésük ellenőrzéséről csak a kiegyezést követően ismerünk adatokat. A belügyminiszteri rendelet kiemeli, hogy az állampolgárok egyesületekbe tömörülése erőteljesen előmozdítja a közélet fejlődését. Egy egyesület csak akkor kapott működési engedélyt, ha alakulási szándékát, céljait tartalmazó alapszabályát bejelentette a belügyminiszternél, és alapszabályát engedélyeztetette. Az egyesületek működése feletti közvetlen felügyeletet a törvényhatóságok, azon belül a megyék alispánjai gyakorolták. A polgármestereknek és a főszolgabíróknak az illetékességi körük területén lévő egyesületekről félévenként jelentést kellett tenniük. A magyarországi román lakosság nemzeti érzete elsősorban görögkeleti egyházához való ragaszkodásában, másodsorban kultúregyesületeiben, dalegyesületekben, olvasóköriben való részvételében nyilvánult meg. Elsőként 1889-ben a Kétegyházi Görögkeleti Román Dalegyesület jött létre, amelynek alapszabálya december 3-án készült el, és amelyet a belügyminiszter 1890. február 22-i dátummal engedélyezett. Alapszabályzatát románul és magyarul is megszövegezték.

Elnöke Ardelean Iosif Ioan helybeli görögkeleti lelkész, jegyzője Dolga Ștefan, karmestere T. Brătescu volt, akinek vezetésével a dalegylet 1890. szeptember 7-én tartotta első hangversenyét. Kétegyházán kívül a szomszédos településeken is adott koncerteket. Az egyházi énekek mellett népdalok szerepeltek repertoárján. Írásos emlékek hiányában nem ismert, hogy meddig működött, és hogy milyen szerepet töltött be a dél-alföldi románság életében. A dalegyletek mellett vagy azok működésével szinte párhuzamosan jöttek létre az olvasóköri. A Kétegyházi Vegyes Olvasóköri alapszabályát a belügyminiszter 1891. május 2-án hagyta jóvá. Elnökéül a helybeli uradalom prefektusát, Szekér Mihályt választották meg. Az olvasókörinek 53 tagja volt, évi két forint tagdíjat fizettek. Az olvasóköri két lapot rendelt meg, s miután a nevében is szerepel, hogy vegyes, azaz románok s magyarok együtt alapították, egy román és egy magyar nyelvűt a Telegraful Românt és a Budapestet járatták. A kétegyháziak létrehoztak egy harmadik kört is Tűzoltók Köre néven, amelynek létesítését a belügyminiszter 1889. szeptember 4-én hagyta jóvá. Vezetője a helyi uradalom ispánja, Szekér Károly volt, helyettese annak titkára, Böhm Miklós. A tűzoltók rendelkezésére állt négy szivattyú és minden szükséges készülék kétezer forint értékben.

Dalegylet

Ház, bútor

Kétegyháza község hagyományos paraszti kultúrájának meghatározó tényezője, hogy az itt élők népi kultúrája már a betelepülés utáni időszakban sem volt egységesnek nevezhető: csak a román népesség őrizte meg a XX. század közepéig archaikus hagyományrendszerének bizonyos

elemeit. Az etnikai és a társadalmi rétegződésből fakadó különbségek az élet minden területén megmutatkoztak: a párválasztásban, a ruházkozásban, a magatartási formák tekintetében egyaránt. A párválasztás erős vallási és etnikai protokolt követett, a XX. század elejéig nem volt példa vegyes házasságokra. A paraszti lakóház szerkezetének kialakulásában a természetföldrajzi, történeti és gazdasági adottságok játszottak meghatározó szerepet. Az építészeti formák igazodnak az adott régió, illetve település hagyományaihoz, ugyanakkor magukon viselik a közösség ízlését, igényeit is, így a hagyományos falukép felbomlását megelőző időszakban sem lehetett népi építészeti szempontból egységes arculatú településekről beszélni. Fontos fordulat korszaka a XVIII. század, amikor a félig földbe mélyített házakat felváltották a föld fölé emelt lakóterüek. A ma álló legrégebbi parasztházak kora az Alföldön a száz-százötven évet nem haladja meg, de szerkezetük megőrizte a megelőző korszakok bizonyos elemeit, anyagait és technikáit. Az építkezés alapanyagait egyértelműen meghatározták a tájföldrajzi viszonyok: az Alföld a hagyományos építkezés kezdetekor a sarat, fát és nádat kínálta felhasználásra. A paticsfalúakat aztán idővel felváltották a vert falú, majd a vályogból, az első világháború után pedig a téglából épült házak.

A folyamat természetesen úgy ment végbe, hogy a különböző alapanyagokból készült építmények egy időben léteztek a településen, s általában a módosabb családok éltek először az új lehetőségekkel. A lakóháznak a portán történő elhelyezkedésére jellemző, hogy az véghomlokzatával az utca vonalára vagy kissé beljebb, a virágoskert mögé épült. A gazdasági udvar szerkezete, az épületek elhelyezkedése a parasztportán az adott település szerkezetétől, a gazdálkodás módjától, valamint a helyi hagyományoktól függött. A porta inkább a tulajdonos anyagi helyzetéről, gazdálkodásának jellegéről, foglalkozásáról árulkodott, és csak

kevésbé nemzetiségi hovatartozásáról. A még meglévő régi parasztházakat a legelterjedtebb építési technikával, falveréssel építették, a földet a deszkák közé dobták, és falverővel döngölték a falat, amely elérte az ötven-nyolcvan centiméteres vastagságot. Padlója hosszú ideig döngölt agyag, a nádtetőt idővel felváltotta az új tetőfedő anyag, a cserép. A házat általában fehérre meszelték, a padlásteret lezáró tűzfalakat, különösen a homlokzatot különféle geometrikus mintákkal díszítették. A táj legjellemzőbb tetőszerkezete a nyeregtető. Típusa összefügg a ház alaprajzával, ugyanis a hosszú, téglalap alaprajzú házakhoz nyeregtető alkalmazható, mint ahogyan az 1960-as években elterjedt négyzet alaprajzú lakóház jellemző tetőszerkezete a sátoztető. A cserép elterjedését gyorsították a tűzvészek következtében megszületett rendelkezések, valamint a tájföldrajzi viszonyok változásai. A lakóház szerkezete visszatükrözte a tulajdonos vagyoni helyzetét, a családi igényeket. A legszegényebb családi otthon a kétosztatú, amely szobából és konyhából állt, a módosabb vagy népesebb család három- vagy négyosztatú lakóházat építtetett. A helyiségek a ház vonalában végig futó oszlopos tornáccal egy tető alatt, egymás mögött helyezkedtek el. A szobák falai sokáig egyszerűen fehérre voltak meszelve, de már a XX. század harmincas éveiben elterjedt a színes meszelés, a vásárokon kapható kivágott festőminták, sablonok alkalmazása, majd a pingálás.

A ház földes padlóját lótrágyás agyaggal kenték fel, erre, valamint a kemencepadkára színes sávokban szőtt rongypokrócokat terítettek. A fapadlózás csak a XIX. század végén terjedt el a nagygazdáknál. A szobák mennyezetének lényeges eleme a tárolóhelyként is funkcionáló mestergerenda, amelyre a háziszappant, bazsalikomcsokrot, borotvát, imakönyvet, iratokat helyezték. A mestergerendába gyakorta belekarcolták a gyermekek születésének dátumát. A falra függesztett családi fényképek egyrészt a lakás – legfőképpen a tisztaszoba – díszei voltak, másrésztől fontos információkat közöltek az egyénekről és a családról. A családi képek időbeli sorozatai szervesen kapcsolódtak a lakásbelső berendezési tárgyaihoz, bútorokhoz, olajnyomatokhoz, textíliákhoz, egyéb díszítő szerepű tárgyakhoz, s egyben tükrözték az életmódban bekövetkezett változásokat is. A konyha a táplálkozás, de emellett a családi élet fő színtere is, berendezése a helyiség funkciójának megfelelő. A parasztházakban a konyhai szükségletet kielégítő és a díszként szolgáló cserépedények egyaránt megtalálhatóak, ez utóbbiak kisebb számban. Jellemző, hogy a háztartásokba sok fazekas központ termékei bekerültek, mivel a portéka a készítési helyétől távoli vidékekre is eljutott kereskedők útján, vagy úgy, hogy maguk a fazekasok szállították termékeiket távoli vásárokbá, esetleg eleve megrendelésre készítették, gyakran terményért cserélték. A fazekasmesterség egyes ágainak földrajzi megosztottságáról elmondhatjuk, hogy a tűzálló agyag lelőhelyeinek a közelében működő hegyvidéki fazekas központok jobbra tömegárut,

dísztelen főzőedényt készítettek, míg más alföldi központok, különösen a tálasok inkább mázas, virágos edények készítésére rendezkedtek be. A gazdasági udvar bizonyos építményei tradicionális elemeket őriztek meg. Jellemzőek voltak a vert falú, kukoricaszárral vagy náddal fedett építmények a gazdasági udvarban. A ló- és tehénistálló építőanyaga és tetőzete általában a lakóházakéhoz igazodott, néha egybe is épült a házzal. Annak folytatásaként a porta hosszában sorakoztak a sertésólak, baromfiólak. A gazdasági épületek közé sorolhatjuk a különféle terménytároló építményeket is. Csaknem minden portán állt gémeskút. Szokásos a vert falból készített, csutkaszárral fedett, fehérre meszelt kerítés.

A XIX. század második felében zajló lassú gazdasági fejlődés a népi építészetre is hatott.

Az 1880–90-es években épült lakóházakat már egybeépített nyitott hosszanti folyosóval látták el, amelyből később konyhát vagy kamrát rekesztettek el. A folyamat az 1950-es évektől gyorsult fel, amikortól már átépítésekre, sőt újjáépítésekre is vannak példák. 1984-ben Kétegyházán nyílt meg Magyarország egyetlen román tájháza, amely az 1920-as évek román középparaszti lakáskultúráját mutatja be. Békés Megyei Múzeum néprajzi gyűjteményében őrzött anyag, valamint a településen élők adományaként a tájházba felvett hagyományos tárgyak, tárgyegyüttesek felhasználásával készült el. A leírások szerint a kétegyházi lakóház berendezése a XIX. században a következő: a helyiségek nagyon egyszerűen voltak bebútorozva. Az egyik, az utcára néző és a másik, az udvarra néző ablak közti sarokban egy kis asztalka állt, körülötte egy hosszú sarokpad, a végén egy virágos láda, továbbá egy magas ágy, amelynek a derékalját a mennyezetig megrakták párnákkal. A falon egy hosszú háromszög alakú fogas volt, megrakva tányérokkal: fatányérok, poharak, mélytányérok, a fogas tetejére almákat és török tököket raktak. A Szűz Mária ikonja minden házban megtalálható volt, alatta egy kis tükörrel. A bejáratnál egy padkával körülvett, földből épített kemence állt. A gerendára bőségesen tettek bazsalikomot és szalmavirágot, hogy jó illatot árásszon, itt kapott helyt több hasznos házi szerszám is. A hátsó helyiségben állt egy asztal, egy szövőszék a vászonszövéshöz, az asztal mellett egy sarokpad, annak a sarkában a letakart kenyér. A két helyiség között van a konyha a vesszőkémény alatt, és egy tűzhely, amin főznek; a kamrában a hombár áll, benne az egy évre való búzával. A századfordulón a lakók nemzetiségi hovatartozásától függetlenül a lakások belsejében szinte azonos bútordarabokat találhatunk. Különbségek ezen a téren is többnyire a vagyoni helyzetből adódnak, hiszen míg a módosabb parasztok megvásárolhatták a nemesebb anyagokból készültet, a szegényebbek kénytelenek voltak beérni az egyszerűbbekkel. A polgári bútornak a paraszti lakóházakban való megjelenése és elterjedése is a középparaszti réteghez kötődik.

A tisztaszoba funkciójának kialakulása hosszú folyamat. A csak jeles alkalmakkor használt helyiség bútorainak diagonális elrendezése az évek során párhuzamossá vált, az ágyakat párhuzamosan helyezték el a két oldalsó falnál. Jellegzetes bútordarabok: a két ágy, egy asztal, négy lécvázás szék, a két ajtós szekrény valamint a három vagy négy fiókos komód. Az ácsolt ládák a századfordulóig, a kétajtós szekrények megjelenése előtt szoros tartozékai voltak a parasztház berendezésének. A hasított deszkákból, ácsmunkával készített, hornyolóval vésett mértani díszítésekkel ellátott, általában festetlen láda a ruhaneműek tárolására szolgált, és az eladósorba kerülő lány kelengyét is ebben gyűjtötték össze. A festett, virágos ládák a XIX. század végétől jelentek meg a településen. A bútortat mutatók kiegészítő darabjai a díszes textíliák (például terítők, ágytakarók, függönyök), a kerámiák

(főleg fali tányérok), a falakra függesztett ikonok, nyomatok, családi képek, tükrök.

A népi textíliák alapanyaga a kender és a pamutfonal volt, illetve gyakorta e két anyag együttes alkalmazásával szőtték a vásznat. A különböző minőségű vásznakból más-más textíliákat készítettek. A legjobb minőségű kenderfonalból készültek az abroszok, viseleti darabok, a háztartásban használt díszesebb vászonneműek. A főként ünnepi alkalmakkor használt, díszítő funkciójú textíliákat finomabb kenderfonalból, később kender és pamut keverékéből vagy tiszta pamutfonalból szőtték. Általában a kender volt a felvető, a pamutfonal pedig a beverő szál a két anyag kombinációjával nyert szöttek esetében. A pamutot főként mintázásra használták vagy háttérként a színes szőtt díszítmény kiemelésére. A pamutnak mint alapanyagának a használata a gazdasági helyzet fokmérője volt, nem váltotta fel teljesen a kendert, főként szebb, ünnepi darabokhoz alkalmazták. A közepes minőségű kenderfonalból készültek a lepedők, szalmazsákok, zacskók, a legdurvább fonalból a zsákok, ponyvák. A szövés alapanyagául szolgáló kender jó minőségű, sovány, homokos, nagy gonddal művelt földet igényelt. Vetése március vagy április hónapban a férfiak munkája volt. Egészen az 1950-es évekig vetőzsákból, a gabonaneműekhez hasonlóan lépésenként, kézzel vetették, majd elboronálták, hengerelték a talajt.

A kétegyházi rostfésülés menetében a kenderfésű kapott nagy szerepet. Ezt a fonalfinomítási módot román sajátosságnak tekintik a településen. A munkát egyszerre két fésűvel végezték, úgy, hogy az egyiket egy székre rögzítették, és kézzel húzták át rajta a szösz, vagy pedig a rögzített fésű fogaiba beakasztották a szösz, és a másik fésűvel fésülték ki a szálakat. A munkafolyamat utolsó fázisa a kender kifésülése a dörzsölést helyettesítő,

disznószőrből készült kefével. A rostok osztályozásában, finomításában alkalmazott eszközöket, kenderfésűket, gerebeneket és keféket cigányok készítették, a kefét veres szőrű disznó gerincén serkent erősebb sörtéből. A kender szálak anyagából fonalat sodortak. Kétegyházán ismerték mind a guzsaly, mind a rokka használatát. Az 1950-es években már főként rokkával fontak, de faragott díszítésű féltalpú guzsaly használatára is van még példa ebből az időszakból. A rokka folyamatosan kiszorította a guzsalyt a fonalfeldolgozásból, mert a rokka használata lényegesen gyorsította a munkát, alkalmasabb volt nagyobb mennyiség megfonására. A kenderfeldolgozás szerszámainak nagy részét mesteremberek és faragni tudó parasztemberek, ezzel szemben a rokkát mindig mesteremberek, rokkások, majd később esztergályosok készítették. A mezőberényi és szarvasi rokkásmesterek keze munkája eljutott messzi vidékek vásáraitra, a Tiszántúl számos településére, így Kétegyházára is. A vászon szövésére a fonalsíkot vízszintesen tartó, lábakon álló szövőszéket használták. Nagy jelentőséget tulajdonítottak az alapszövet mintázásának, amelyet a szövés technikája határozott meg, lehetett egyszerűbb vagy különleges módon vezetett fonalakkal mintázott. A vászon különböző alpmintákat alakítottak ki két vagy négy nyüstös szövessel. Négy nyüsttel szőtték például a zsákokat a módosabb családoknál. A vászon négyszögletes mintáit Kétegyházán nyüstdeszka használatával alakították ki. Főként az ünnepi abroszok alapanyagául szolgált a különböző finomságú pamutfonalból szőtt finom, szerb vászonnak nevezett patyolatvászon. A változatos szélességű és sűrűségű hosszanti és harántsávcsíkozású alapszövet felhasználása a kétegyházi módosabb családok körében volt általános.

Különböző technikai eljárásokkal a vagdalásos hímzéstechnikához hasonlatos áttört díszítéseket is képezték a vászon felületén. A vászon alapanyagával azonos minőségű és színű fonalból kialakított aszúros, száلكihagyásos technikát leginkább ünnepi abroszok, dísztörölközők díszítményeiben alkalmazták. A textíliák színes szőtt díszítményeit különféle színű fonalakkal való mintás beszövással alakították ki. A szövéstechnika lehetőségeit kihasználva a motívumokat csíkokban rendezve szőtték a vászonba, különféle színű, főként pamut beverő szálakkal. A színes szőtt díszítmények csíkozásból vagy szedetttes mintázatból álltak. Harántsávokban csíkoztak, a minta több, különféle színű és szélességű sávból állt. Az egyszerűbb csíkmintákat színes pamutfonal beverésével képezték ki, de négy nyüst alkalmazásával kisebb négyzet alakú mintákat is tudtak szőni a csíkokon belül. A szedetttes szövéstechnikával már bonyolultabb díszítményeket szőtték, a minták viszont egyszerű elemekből tevődtek össze. A hagyományos motívumkincshez tartoztak a négyzet, csillag, a misekenyér egyenlő szárú kereszt alakjára utaló prescura alakzatok, a növényi díszítmények,

ritkábban a stilizált állat- és emberalakok. A szedettes munkák gyakorta egyszínoldalaskak, ami azt jelenti, hogy a színes fonalat egy szállal kötötték le, így a textília fonákja nem adta a mintázat negatívját. A hímzés éppúgy része volt az asszonyok-lányok ismeretanyagának, mint a házi és a gazdasági munkák. Hímzett díszítést leginkább azokon a tárgyakon alkalmaztak, amelyeket ünnepi alkalmakra szántak. Ilyenek bizonyos viseleti darabok, illetve a lakásfelszereléshez tartozó textíliák. Ide sorolhatók az ágyterítők, lepedők, párnák, abroszok, dísztörölközők, függönyök, falvédők.

Külön figyelmet érdemelnek a halotti lepedők, díszítő technikájuk, kompozíciójuk az alkalmazott ornamensek megkülönböztetik őket más textíliáktól. Érdekességként említhetjük meg Dankó Imre megfigyelésen alapuló feljegyzését, amely szerint a halottas ház padlásszellőzőjére kitűzött fekete gyászzászló mellé háziszőtt törölközőt akasztottak ki, jelezvén, hogy a házban elhunyt személy román nemzetiségű nő. A román családokban az elmúlt évtizedekig szokásban volt, hogy a család minden tagjának elkészítette még gyermekkorában az édesanyja a kizárólag fehér hímzéssel díszített halottas lepedőt. A kétegyháziakra a geometrikus minták a jellemzőek, ezeken a vagdalásos-laposöltéses technikát a lyukhímzéssel kialakított motívumok egészítik ki.

A lakásbelső szépségét emelték az ágyra hármásával vízszintesen, két vagy három sorban elhelyezett párnák végeinek ornamensei. Az azonos és különböző párnavégmotívumok elrendezésének, valamint az ezek kihangsúlyozására alkalmazott textíliák színeinek ritmikája adta a vetett ágy kiemelt díszítő funkcióját. Általában lyukhímzéssel, horgolt csipkével vagy recemunkával alakították ki a mértani vagy zoomorf formákat, de leggyakoribb volt a növényi motívumok alkalmazása. A népi textíliákon található díszítmények egy jelképrendszer részei, kialakulásának tényezői voltak többek között a helyi hagyományok, az egyéni ízlés, valamint a mindenkori divat. Változásaikkal a főként mértani és növényi ornamensekből álló jelképrendszer szétesett, elemeinek szerepe megváltozott a textíliákon. A hagyományos kétegyházi viselet rekonstruálásában az itt élők visszaemlékezései és a fennmaradt viseleti darabok segítettek a munkát. A kétegyházi lakosság az első világháborúig megtartotta a jellegzetes viseletet. A ruházatkodás jellemzője, hogy koronként, nemeként és korosztályonként különbözik, és megmutatkozik az öltözeten viselője etnikai hovatartozása, valamint társadalmi helyzete is. Nyilvánvalóan különbségek mutatkoznak attól függően is, hogy ünnepi-, hétköznapi- vagy munkában használt ruháról beszélünk. A viseleti darabok funkciójuk szerint többféle minőségű anyagból készülhettek. Durvább kenderfonalból a munkában használatos gatyák, ingek, finomabb kendervászon az alapanyaguk a hétköznapi

viselet darabjainak. Az ünnepi alkalmakra szánt vászonneműek főként pamutból készültek. A gyárilap fejlődésével megjelentek a bársony-, selyem- és kartonanyagok.

A lányok és asszonyok fejviselete nemzetiségenként különbözött, s általában a női viselet őrizte meg hosszabb ideig a sajátos jegyeket. A magyar lányok hajukat egy ágba, a románok koszorúba fonva hordták, és csak kevés szalaggal díszítették. Az asszonyok fonott kontyba tűzték hajukat, és sohasem jártak fedetlen fővel. A fiatalabbak világosabb színű, mintás, az idősebbek fekete gyapjú-, selyem- vagy delinkendőket hordtak. Emlékeznek még a két kendő viselésére, mikor a konty köré kötött pirossal szegett kendő széle kilátszott a fekete vagy mintás felső alól.

A nők nyáron általában mezítláb és fehérenmű nélkül jártak, csupán aratáskor vettek fel csizmaszárból készített bocskort. Ünnepnapiokon és hideg időben térd felett érő harisnyát, fűzős cipőt vagy kordováncsizmát hordtak. A férfiak ruházatának fő darabjai az ing és a gatyá. A férfiing elől derékig gombos, ujjánál erősen ráncolt, kézelős volt, vállrészét, a sűrű ráncolásokkal összeillesztett ujjak karöltő részét, valamint a kézelőket fehér lapos öltésekkel, kizárólag mértani formákból álló fehérhímzéssel díszítették. Külön díszítményt jelentettek a szövetszélek összeerősítésére alkalmazott technikák, amelyek közül a varrt csipke, a subrikolás, valamint az aszúrozás volt a viseleti darabok esetében a legkedveltebb. Ezek mellett a függőleges irányban haladó, általában mértani formájú motívumok mellett a derékig érő gombolás mentén húzódó, szintén függőleges irányú, tűzéssel és aszúrozással kialakított csíkok képezték még az ünnepi ing díszét. A száranként két szélből varrt gatyá összeillesztését is mértani formákká alakított subrikolással oldották meg, s a gatyá alján, körben is ezt a szálkihúzást és a függőleges szálakat tömőöltéssel átszövő eljárást alkalmazták, amely a rövid rojtozással a ruhadarab díszét alkotta. A gatyára többnyire sötétkék kötényt, az ingre pedig szintén sötét színű mellényt vettek rá. A férfiak ruházatának elmaradhatatlan darabjai a fejfedők: a román parasztemberek a temetések kivételével sohasem jártak hajdonfőtt. Munkába szalmakalapot, nyáron fekete posztókalapot, télen kucsmát viseltek. A korábbi keskeny szélű, lapos pörge kalapot a századelőre már felváltotta a szélesebb karimájú. Az idősebb generációk tagjai még emlékeznek a vállig érő hajú parasztemberekre, de a század elejére már ez a hajviselet eltűnt, csak a magyarosra pödrött bajusz maradt meg. A férfiak ünnepnapokon és a téli időszakban sötét színű ellenzős nadrágot és azonos anyagból készült kabátot hordtak. A nőkhez hasonlóan a férfiak is viseltek télen különböző anyagokból készült, melegebb felsőruházati

darabokat. Szűrt, bőrmellényt, gubát, bekecset hordtak. Lábbelijük munka közben a saját készítésű bocskor, hétköznapiokon a papucs volt, de igen gyakran jártak mezítláb. Ünnepekkor és hidegben magas szárú csizmát húztak.

A fehér menyasszonyi ruha térhódításáig a fiatalok a legszebb ruhájukban, az ünneplőjükben esküdtek. Ugyanez igaz a temetkezésre is. Az idős emberek általában előre elkészítették azt az alsó- és felsőruházatot, amelyben temetkezni kívántak. A falusi közösség nagyon szigorúan megkövetelte a gyászt, közelebbi hozzátartozót egy évig, távolabbi rokont hat hétig illetett teljes feketében gyászolni.

Jeles napok, hiedelmek, hagyomány

Kétegyházán a jeles napok megünneplésének időpontjában sokáig eltérés mutatkozott a magyar, illetőleg a román lakosság körében. A magyarországi románok időszámításának alapja ugyanis a Julianus-naptár volt. 1925-ben az egyházi és állami időszámítás kettősségét megszüntetendő, az egyház az úgynevezett javított Julianus-naptár használatára tért át, amely egyrészt alkalmazkodott a hivatalos időszámításhoz, másrészt megőrizte a folytonosságot a húsvétot és a hozzá kötődő ünnepeket illetően. Ezzel magyarázható, hogy a magyarországi románok húsvéti ünnepkörének időpontja általában eltér a magyar lakosétól, illetve a más vallásúakétól. A román lakosság a vegyes házasságok és a több évszázados együttélés következtében napjainkban mindkét időpontban megtartja a húsvétot, de az év többi naptári

ünnepeit a Gergely-naptár szerinti időpontban üli meg.

A téli ünnepkör karácsonyt megelőző időszakának két legfontosabb jeles napja a Miklós- és a Luca-nap. Volt időszak amikor a Miklós- nap nem tartozott a magyarországi románság ünnepei közé. A hazai románok körében, először Méhkeréken ütötte fel a fejét a Miklós- nap megünneplése, amikor is a egy

Nicolae Roxin (Roxin Miklós) nevű pap a megajándékozta a falubéli gyermekeket a felesége által sült péréccel és pénzzel, mert nem lehetett gyermekük. A battonyai románság is őrzi hagyományokat Szent Miklós- napján, amikor kolindálással vagy „szorkválással” vannak összekötve. Szent Miklóst megelőző este a gyerekek meglátogatják rokonaikat, ismerőseiket, és szerencsét illetve egészséget kívánnak a háziaknak. Szent Miklós képét a kezükben tartva, a szobába lépve „Oc,toc,toc, Nicolae Sfinte,/Oc, toc,toc, Nicolae Sfinte!” A jó kívánságokért a ház ura pénzt adott a gyerekeknek. E hagyomány célja nem más volt mint, hogy a termő talajt megtisztítsák a kártevőktől a következő évre. A legtöbb Luca-napi szokás a baromfi bőségváráslásával és az időjárásjóslással kapcsolatos. A kétegyháziak kenyérsütőlapáttal megpiszkálták a tyúkokat, hogy jobban tojjanak. Luca napjától kezdve tizenkét napon át hagymakalendárium készítésével az adott hónapok időjárására következtettek. A jeles napok közül a karácsony a leggazdagabb periódus a népi tradíciók szempontjából. A románság körében a Karácsonyt megelőzően úgybevezett Kis Böjtöt (Postul Mic) tartanak ami 40 napig tart. Ebben az időszakban nem kötöttek házasságot, nem szerveztek mulatságokat.

A böjt időszakában nem fogyasztottak állati eredetű étkeket. Későbbi időkben a böjtöt már csak az idősebb nők illetve a szegény családok tartották. Mára már ez a hagyomány halványodni látszik. Egyik legszínesebb szokása az ünnep előestéjén a csoportos kántálás, kolindálás, amely az egész közösség számára volt hivatott előidézni a bőséget. A kolindák csoportjában megtalálhatóak a csillagénekek (cântece de stea) is. Ezeket az erős egyházi kötődésű hívek terjesztették azzal a céllal, hogy a világi és pogány szellemű kolindákat hitbuzgó énekekkel ellensúlyozzák. Krisztus születését vagy szenvedéseinek történetét beszéli el, de számos olyan ének van, amelynek szövege pusztán adománykérésből áll. A gyermekek főleg ezeket énekelték, cserébe kaláccsal, kolbásszal, süteménnyel, almával, dióval jutalmazták őket. A gyerekek botra erősített papírcsillagot, a betlehemi csillag jelképét hordozva látogatták sorra a házakat. A „csillaggal-járás” hagyományát (Umblatu cu steaua) leginkább Kétegyházában, Gyulán és Battonyán ismerték a gyerekek. A fiatalok legkedveltebb kolindája az „O, ce veste minunată”.

„O, ce veste minunată,

Din Vifleem ni s-arată!

Astăzi s-a născut

Cel făr' de-nceput

Cum au zis prorocii...”¹

A fiatal legények, a gyermekekkel ellentétben nagyobb csoportokba verődve kolindáltak, s mindig elkísérték őket a zenészek. Egyértelműen a karácsonyhoz kötődik egy másik színes szokás: a kecskemaszkos alakoskodás, az úgynevezett turkajárás. Magyarország keleti része a rítus európai elterjedésének legnyugatibb területe. A fennmaradt emlékből a dramatikus játékot az 1980-as években felújították, így a kecskével való köszöntés élettartamát sikerült meghosszabbítani. A maszk fából készült fejrészének alsó állkapcsa mozgatható volt, a piros lepel alatt lévő turkát táncoltató személy egy zsinór rángatásával, a zene ütemére csattogató hangot hallatott. Táncát hegedűvel, dobbal

¹ Martin Emilia, Sărbătorii calendaristice la românii din Ungaria, Giula 2003,

és énekkel kísérték. A turkával köszöntő legényeket adományokkal és pénzzel jutalmazták. A legények legkedveltebb kolindája a „Trei păstori”².

*„Tri păstori se întâlniră,
Tri păstori se întâlniră.
Raza Soarelui, floare Soarelui,
și așa se sfântuiră.”*

Az évkezdet mindig valamilyen szimbolikus szerencsevarázsló és gonoszűző cselekvéssel jár együtt. A kétegyházi újévi szokások közül említésre méltó a szilveszter éjszakáján gyakorolt jósló tevékenység, amelynek lényege, hogy tányérok alá helyezett különféle tárgyak (pénz, kenyér, cérna, széndarab, só, tükör, fésű, gyűrű, kenderkóc) segítségével jövendölték meg a fiatalok majdani párjuk jellemző külső és belső tulajdonságait. Az éjféli harangszó után a fiatalok az utcákon dobpergéssel, ostopattogással, kerítésdöngetéssel, és különböző rigmusokkal kergették ki az óévet és a szegénységet a faluból.

*„Sorcova, vesela,
Să trăiți, să-mbătrâniți:
Ca un măr, ca un păr,
Ca un fir de trandafir,
La mulți ani!”*

(Micherechi, Chitighaz)

3

A siker érdekében tiltott és szabott cselekvéseknek és jóslásoknak alapja a kezdetvarázslás. Ezért volt újév napja kiadást tiltó nap, s a kezdetvarázslásokkal kapcsolatosak az első látogatóhoz kapcsolódó újévi hiedelmek is. A férfilátogató szerencsét, a nő szerencsétlenséget hoz a ház lakóira, ezért elsőnek az újévköszöntő fiúgyermekeket várták szívesen.

² Martin Emilia, Sărbătorii calendaristice la românii din Ungaria, Giula 2003,

³ Martin Emilia, Sărbătorii calendaristice la românii din Ungaria, Giula 2003,

A gyermekek ma már nem járnak kolindálni. A román közösségek kórusai (Gyula, Kétegyháza, Körösszegapáti) viszont tovább éltetik ezt a nagyon szép és gazdag hagyományt. A téli ünnepekkor az ismerősök ablaka előtt közösen énekelnek egyházi dalokat és kolindákat. A kétegyházi és a méhkeréki baptista egyház kórusa is őrzi a szokást. Karácsony táján valamennyi magyarországi ortodox román templomban felhangzanak a kolindák.

Január ötödike az ortodox egyház szertartásrendjében a házszentelések napja. A pap és a kántor néhány miseingbe öltözött fiúgyermek kíséretében megszentelte a házakat és a család kérésére a gazdasági épületeket is. A házszentelés ma is élő szokása a téli ünnepkörnek, célja a gonoszűzés és termékenységvarázslás. A pap által megszentelt holminak gyógyító erőt tulajdonítottak, ezért a ceremónia idején a küszöbre kukorica- vagy búzaszemeket tettek, majd később az állatoknak adták termékenységvarázsló célzattal.

A farsangi időszakról az emberek emlékezetében már csak az él, hogy ez volt a lakodalmak, mulatságok jellemző időszaka, amely átmenetet képez a téli és tavaszi ünnepkör között. A húsvétot megelőző nagyböjt idején a táncos alkalmakat játékos összejövetelek pótolták. A böjtben tilos volt a házasságkötés, és szigorúan betartották az étkezési szokásokat. Ilyenkor a hal kivételével csak növényi eredetű táplálékkal éltek, és sütésre és főzésre is kizárólag olajat, szigorúbb böjt esetén vizet használtak. A legjellegzetesebb böjti étel, amit leves vagy ital formájában minden román közösségben ismertek, a korpacibere, amit a következőképpen készítettek: egy öt-tíz literes vászonfazékba néhány marék korpát tettek, s hozzá kevés kukoricalisztet keverték. Ebbe néhány darab szénparazsat, egy marék só és kenyeret tettek. Hogy az elegy érlelődjön, felforrt majd lehűtött vizet öntöttek rá, s mindezt alaposan összekeverték. Az edényt tiszta vászontörülközővel takarták le, majd kosárba helyezték. A kosárba szalmát, tetejére párnát tettek, hogy jól forrjon. Kilencnapi meleg helyen való érlelődés után fogyasztásra alkalmas volt. A böjt első hetének szombatján ünnepli az ortodox egyház Szent Tódor napját, amely naptól kezdve a böjt minden szombatján a halottakra emlékeznek. A pap felszeletelt misekenyeret és főtt búzát oszt szét ezen a napon a templomi szertartás résztvevőinek. Ehhez a naphoz kötődik a lányok hajmosási szokása. Fák rügyeinek leszűrt főzetében kellett megmosni a hajukat, majd a vizet egy fa tövére önteni, hogy hajuk szép hosszúra nőjön. A Szent Tódor-napi dologtiltás különösen a fonásra és szövésre vonatkozott: féltek a Szent Tódor lovának nevezett hiedelemalak büntetésétől. Szent Tódor napján hajtották ki a teheneket a legelőre. Az útkereszteződésig kukoricaszárral hajtották, azt ott elhajították, hogy az állat ne legyen megrontható szemverés által.

A magyarság körében húsvétkor gyakorolt locsolkodás szokása – melynek alapja a víz termékenységvarázsló erejébe vetett hit – a románok körében Szent György napjához

kapcsolódott. A tavaszi évnegyed kezdetét a boszorkányok és a rontó hatalmak fokozott tevékenysége jellemzi. A néphit szerint ezen a napon tömegesen járnak a boszorkányok, ellenük a védelmet az ajtókbá, ablakokba, kapura helyezett tuskés vadrózsaág vagy csalán szolgálta. Húsvét előtt egy héttel, virágvasárnapkor ünnepli az egyház Krisztus Jeruzsálembé való bevonulását, amelyről barkás körmenettel emlékezik meg. A szentelt barkát gonoszűző,

mágikus tárgynak tekintették, mindig tartottak belőle a lakásban, mert úgy hitték, villámtól, betegségektől óvja meg a ház lakóit. A húsvéti ünnepsorozat a nagycsütörtök esti kongatással vette kezdetét, ami a feltámadási körmenetig helyettesítette a harangokat. Nagypéntek a legszigorúbb böjti nap volt, sokan teljes böjtöt

tartottak. A tojásfestés általánosan ismert húsvéti szokás. Az anilinfestékek elterjedéséig vöröshagymahéj vagy zöld búza főzetét használták, a tojást úgy díszítették, hogy a héjra érdekes rajzolatú levelet rögzítettek, melynek helye festéskor szintelen maradt. A rokonok, ismerősök húsvét hétfőn piros tojással és pénzzel ajándékozták meg a gyermekeket. Kedvelt játék volt a gyermekek körében a tojások versenyszerű összeütögetése, elnyerése egymástól. A magyarság körében általánosan elterjedt mindenszentek napi sírgondozás, gyertyagyújtás szokásával párhuzamosan továbbra is él a románok körében a halottak húsvétjának hagyománya. Húsvéthétfőt követő hétfőn megszentelik a sírokat, tojást, kalácsot és bort visznek a temetőbe, ahol a halottakra emlékezve a síron keresztül nyújtva szétosztják a jelenlevők között vagy a sírokra helyezik.

A májusfa a természet újjászületésének szimbóluma, az ifjúság tavaszi szokásainak általánosan ismert kelléke. Kétegyházán is hagyomány volt a májusfaállítás egészen a XX. század közepéig.

A tavasz utolsó ünnepe a pünkösd. Napjához kötődik a vetés megáldásának szertartása. Az asszonyok a megszentelt búzából és fűből koszorút fontak. A búzakoszorút a templomi lobogókra helyezték, a fűkoszorút termékenységvarázsló célzattal hazavitték. A néphit szerint a fűkoszorú megvédi a házat a villámcsapástól.

A nyári napfordulóhoz Európa-szerte gazdag szokásanyag kapcsolódik. Keresztelő Szent János ünnepének jelentős mozzanata a koszorú készítése. A szokás legáltalánosabban ismert formája a koszorúval megejtett haláljósítás. A temetőben, árkok partján található sárga virágokból a lányok és asszonyok koszorút fontak minden családtag számára. A koszorúkat bal kézzel az akkoriban még gyakori nádtetős házakra dobták, s azt tartották, hogy akinek a

koszorúja leesik, még abban az esztendőben elhalálozik. Péter napja az aratás kezdőnapja. Július 20-át haragos ünnepnek tartják, mert a néphit szerint Szent Illés megbünteti azokat, akik ezen a napon dolgoznak. A Szent Kereszt napjához számos népi gyógyászati eljárás kötődik, Szent Mihály napján kezdődik a szerződött szolgák, kocsisok, béresek szolgálati éve.

A terhesség idejéhez sok olyan szokás kapcsolódott, amelynek célja a jóslás, különösen vonatkozott ez a gyermek nemének meghatározására. Általában elsőszülöttként fiúgyermeket vártak, hiszen ez biztosíthatta a család folytonosságát. Számos tiltó eljárással szabályozták a terhes nő cselekedeteit, nem volt szabad például baromfiszárnyat ennie, mert a születendő lány nem tud majd varrni vagy sírós, beteges lesz. Ha a várandós megijedt valamitől azt tartották, hogy a gyermek hasonlítani fog az ijedtség tárgyára. Ezért nem volt szabad csúnya dologra, tárgyra, állatra ránéznie. Ha mégis látott ilyet a következőket kellett mondania: „Ketten vagyunk, ketten csodálkozunk” – ezzel megelőzve a hasonlóság kialakulását. Tilos volt a terhes asszonyhoz tréfából hozzádobni valamit, nehogy a gyermekben nyoma maradjon. Az újszülött védelmét is számos mágikus eljárással igyekeztek biztosítani. Az újszülött első fürdővizébe szentelt vizet tettek, amit fürdetés után „járatlan” helyre (kert végébe, kerítés mellé, kút mellé) öntöttek. Ismert volt a fürdővíz termő fára öntése, hogy a gyermek úgy nőjön, mint a fa. Ugyanígy a gyermek védelmében félreeső helyre temették a méhlepényt.

A gyermekágyasnak hat hétig nem volt szabad elhagynia otthonát, és tilos volt vizet húznia a kútból, nehogy elapadjon a teje. A néphit szerint az újszülött a keresztelezésig ki van téve a rontó lények ártó hatásának. Megelőzőképpen, a gonosz távoltartása céljából az anya nem hagyta magára a gyermekét, de ha mégis meg kellett tennie, betakarta a kötényével, bölcsője mellé seprűt állított, bölcsőjébe fokhagymát, tömjént, kést tett, éjszaka égette a lámpát.

A fiatalok házasságkötésére azután kerülhetett sor, hogy szüleik kölcsönösen megegyeztek a lakodalom körülményeit (időpont, anyagiak) illetően. A lakodalomba való meghívás az erre kijelölt fiatalemberek feladata volt. Ruházatuk fekete, kalapjukat fécántoll, botjukat, borosüvegüket színes papírvirág, szalagok ékesítették. A vőlegény meghívott vendégeit a lányos háznál az esküvő napján itallal és kaláccsal fogadták. Általánosan ismert szokás volt, hogy a kapuban egyezkedtek, tréfás dialógus zajlott le a két fél vendégei között. A házban idős asszonyt, majd gyereklányt ajánlottak a menyasszony helyett, végül a menyasszony is megérkezett, aki verssel búcsúzott szüleitől, családjától. A templomi szertartás ideje alatt a lakodalmások a templom előtt táncoltak, rigmusokat mondtak. A szertartás után, útban a vőlegény házához több akadályt helyeztek eléjük, ezek közül említésre méltó az út elkötése, majd a menet fizetség fejében való továbbengedése. A

lakodalmas kocsik első kerekéhez borosüveget ütöttek hozzá, s ha nem tört el, az ifjú házásoknak boldog jövőt jósoltak. Általában éjfélkor következett a menyasszonytánc. A menyasszonyt és vőlegényt minden meghívottnak rokonsági sorrendben illett megtáncoltatni. A tánc után a fiatalok levetették az esküvői ruhájukat, s ilyenkor öltötte magára az új asszony a menyecske ruhát és -kendőt, amit általában az anyósától kapott.

A születés, keresztelő, lakodalom után az emberélet fordulójának utolsó állomása a halál, a temetés. A halál utáni élet, a túlvilág titokzatossága különös hiedelmekkel veszi körül az elhunytat. A közelgő halált a jel előre megmutatja hozzátartozók számára. Halált jelent például, ha a kutya vonít vagy a bagoly énekel. A halál beálltakor szükségesnek ítélt tennivalók a test közelében tartózkodó lélek képzetével állnak kapcsolatban. Ilyenkor a legelső teendő az ablakok kinyitása, a fényes felületek letakarása és az óra megállítása. Az ablakok, ajtók kinyitásával szabad utat nyitnak az eltávozó léleknek, a halottas menet útvonalán bezárják az ajtókat, ablakokat, kapukat, hogy a lélek be ne fészkelhesse magát valahová. Amikor a halál ténye bizonyossá vált, lefogták a halott szemét, kezébe égő gyertyát adtak, hogy világítson a másvilágon. A halottat levetkőztetik, ruháját a kerítés tövébe, járatlan helyre ássák, ágyneműjét összekötözve a padlásra viszik. A halottat ugyancsak nagy gonddal a már életében előkészített ruhaneműekbe öltöztették. A váratlanul elhalálozott fiatalokat a legszebb ünneplő ruhájukba, a lányokat gyakorta menyasszonyi ruhába. Szigorúan megtartott, ma is élő hagyomány, hogy az elhunytak minden kötelék nélkül kell a túlvilágra távoznia, ezért minden köteléket – asszonyoknál még a kendőt is – ki kell oldani, mert ellenkező esetben a házastárs nem tud újra házasságot kötni. Európa-szerte általános s néhol még napjainkban is gyakorolt szokás, hogy a halott mellé különféle tárgyakat helyeznek. Kétegyházán halotti mellékletként szerepel minden olyan tárgy, amit a halott a földi életben megszokott vagy amit a túlvilági élethez szükségesnek gondolnak. Használati tárgyak (gazdasági eszköz, ruhadarab, zsebkendő), az elhunyt kedves holmijai (dohányzacskó, imakönyv, pipa, valamelyik korábban elhunyt hozzátartozó fényképe, személyes jellegű tárgyak). Az otthonában felravatalozott halott őrzésének hagyománya kialakulásának oka a félelem és a tisztelet. Az elhunytat egy percre sem volt szabad magára hagyni, éjjel-nappal égették mellette a gyertyát, hogy világosságban legyen része az örök sötétség állapota előtt. Éjszakai őrzése – a virrasztó – tulajdonképpen a parasztság társas összejöveteleinek egyik alkalma is volt. A sírt mindig hajnalban kezdik ásni, hogy éjszaka a gonosz bele ne fészkelhesse magát. A halottak tiszteletének és a temető védelmének a biztosítása lehet az alapja annak a hiedelemnek, hogy a sírkertből nem szabad semmit sem hazavinni. A hiedelem, a halottak bosszújától való félelem védi a temetőket, sírokat, sírjeleket, növények

épségét. A különös körülmények között elhaltak közé sorolhatjuk a keresztleletlenül meghalt gyermekeket. A holdfogyatkozást okozó keresztleletlenül elhaltak után nem harangoztak, s nem volt helyük a falu temetőjében. Őket Kétegyházán az árok partján temették el. A temetés szertartásának elmaradhatatlan részei a halottsirató, valamint a halottbúcsúztató énekek. A siratókat és a búcsúénekeket a halál ténye köti össze, funkciójukban és szerkezetükben azonban sok különbséget mutatnak. A halottsiratás a halál beálltakor azonnal elkezdődik, ezzel szemben a halottbúcsúztató énekeket, amelyekben a halott egyes szám első személyben búcsúzik szeretteitől, a kántor adja elő az egyházi szertartás keretében. A halottsiratók egyedi, improvizált énekek, a halottbúcsúztatók előre megírt alkotások. A siratók szövegét az asszonyok a helyszínen alakítják, a halottbúcsúztatók megrendelésre készülnek, alkotójuk általában ismert személy. A siratóénekek dallamvonala egyéni, a halottbúcsúztatóknak egy vagy két dallamvariánsát ismerik. A siratók strófaszervezet nélküli verses szövegek, a búcsúztatók négysoros versszakokból állnak. A néphit a népi gondolkodásmódot tükrözi, azokra a jelenségekre talál magyarázatot, amelyek érthetetlenek. A néphit felöleli az emberi élet egészét, a természeti világot, az univerzumra, lélekre, túlvilágra vonatkozó ismereteket, elképzeléseket. A népi tudás, a természetismeret, a vallás elemei egyaránt részei a babonás világképnek, amely ötvözi a racionális és irracionális képzeteket. A lakóház számos pontjához kapcsolódnak hiedelmek. Az ajtók és az ablakok jelképes választóvonalat jelentenek a lakók és a külvilág között. A néphit szerint a Szent György- napkor az ablakba helyezett vadrózsaág, csalán védelmet biztosít a rontó hatalmak ellen. A kisgyermek védelmében szintén preventív eljárás részeként seprűt állítanak az ajtóba vagy fokhagymával kenik be az ajtófélfát. Hasonlóan mágikus helynek számít a küszöb. A küszöbre helyezett tárgyak, például a kötény szerepet kap a tejvarázslás gyógyító eljárásaiban. A küszöb alkalmas hely volt a szerelmi jóslásra is. A lányok vízkeresztkor ide helyezik gyöngysorukat, hogy megálmodják jövőbelijüket. A védő eljárásokra alkalmas helyek a helyiségek sarkai, az istállók sarkaiba tett, mágikus céllal készített babáknak például a gonoszt távol tartó erejük van. A szentelt barka füstjével védték a házat a villámcsapás ellen, a fűkoszorún keresztül fogyasztott szentelt víz alkalmas volt betegségek gyógyítására, a kisgyermek első fürdővizébe tett bazsalikom megvédte a gyermeket a rontó hatalmaktól. Különbözőbb védekezési módok, megelőző eljárások gyakorlását, amelyek között a leggyakoribbak a fordítva hordott ruhadarab, a bal kézzel végzett elhárító mozdulatok, a gyermekágyba elhelyezett különféle védő szerepű tárgyak, a ház lakóinak védelmében az ereszebe helyezett tárgyak, a zsebben hordott fokhagyma, tömjén, a rontó lény elzárását célzó, az ajtóba, ablakba helyezett seprű, kés. Boszorkánynak tulajdonították a főként a keresztele előtt, a csecsemő hathetes koráig

bekövetkezett rontást. A hit szerint valamilyen rosszindulatú lény ártalmának következményeként lesz a kisgyermek torzszülött, vízfejű, néma, fejletlen, csúnya, erőtlen, nyomorék.

Gyermekjátékok

A magyarországi románoknak is igen gazdag a gyermekfolklórja részét képezik a mondókák, a gyermekdalok, a jeles napokhoz kötődő gyerekszokások, népszokások. E hagyomány magában foglalja a gyermekjátékokat és a játékszerek készítését is. A gyermekdalok közül jelentős népzenei alkotás a karácsonyi és az újévi kolindák és az esőkérő népdal. A gyermekek kolindálása csak annyiban különbözött a felnőttek hasonló szokásától, hogy a legkisebbek csak nappal jártak téli ünnepet köszönteni, és többnyire egyszerű világi szövegű kolindákat énekeltek. Az esőkérő népszokást különböző elnevezéssel ugyan (pápáruga, pápáruda, dodolaie - ejtsd: pöpörugá, pöpörudá, dodolájé), de valamennyi román közösség ismerte. Aszályos nyáridőben, a falusi gyerekek 6-10 fős csoportokba verődve jártak házról, házra. Testüket nagy lapulevelekkel borították be, és a fejük tetejére is raktak egyet. Az utcán hangos énekléssel jelezték jöttüket. Az ütempáros, mindössze nagyterc hangterjedelmű pápáruga- dallam szövege egyszerű esőkérő mondóka:

*Păpăruga, ruga,
Roagă Dumnezeul,
Sa ne deie ploaie,
Ploia curată,
Făr-d-on fir dă piatră!
Grhiu pînă-n brîuu,
Iarba pînă-n barbă,
Tentiu cit copacii.
Rod, rod pînă-n pod,
Pîn' la casa lui Irod.*

*Paparuga, kérlek,
Kérd meg a Jó Istent,
Adjon nekünk esőt,
Tiszta esőcskét,
Egy szem jég nélkül!
Derékig érő búzát,
A fű érjen állunkig,
A tengeri legyen, mint a fa,
A termés érjen a padlásig,
Herodes házáig.*

A gazda hallva ezt a dalocskát kinyitotta a kaput énekelve megkerülték a gémes kutat, a gazda pedig vízzel meghintette őket, majd búcsúzóul megajándékozta őket tojással, liszttel és egyéb élelemmel. A román gyermekfolklór gazdag tárháza tartalmaz tréfás, csúfolódó szövegű mondókákat, kiszámolókat és találós kérdéseket is. Az anya és a kisgyermek legintimebb kapcsolatát jelképezi a bölcsődal, melyet a lányok kicsi koruktól kezdve kisbabájuk dédelgetésekor énekelnek. A falusi gyermek játékszereit ő maga készítette. Ló- és tehénszörből labdát, kukorica kóróból hegedőt, csutkából babát, szederindából kosárkát, bodzaszárból kis puskát, fából pörgettyűt, korcsolyát csinált. A ház körüli munka mindenki számára kötelező volt. A kicsik vigyáztak a tűzre, vizet hoztak a kútról, vagy libát őriztek; a

nagyobbak mezei munkákat végeztek, őrizték a tehenet, a disznót. így a gyerekeknek nem sok idejük maradt a játékokra, mégis ha két-három gyerek összejött, azonnal kitaláltak valami játékot, az évszaknak és időjárásnak megfelelően.

A legelterjedtebb három méhkeréki és kétegyházi román gyermekjáték: a bigézés, a cica-mica, és a sárgolyósdí.

A BIGÉZÉS

A falu szélén nagy terület, a rét biztosította a játékhoz szükséges pályát. A játékot egy általuk készített, elhasznált seprűnyélből levágott 50-60 cm hosszúságú bottal és egy 10-12 cm hosszúságú mindkét végénél kihegyezett „bigé”-vel játszották. A játék lényege: a feldobott bigét a hosszú bottal kellett eltalálni úgy, hogy az minél messzebbre repüljön. A játékszabályok nem voltak egységesek, a helyszínen beszéltek meg a résztvevők, ezért sokféleképpen lehetett játszani. A játékban részt vehettek fiúk és lányok egyaránt. Amennyiben lányok is versengtek, úgy a játékszabályok kedvezőbbek voltak. Az első dolog a kezdő játékos „házának” kijelölése volt. A feladatra vállalkozó játékos kezét kinyújtva, egy hosszú bottal saját tengelye körül egy félkört írt le maga elé, ez lett a háza. A félkört az ütő játékosnak tilos volt átlépnie az ütés idején. A többiek elhelyezkedtek körülötte az optimálisnak remélt helyen, annak érdekében, hogy a repülő bigét röptében elkapják. A kezdő játékos bal kezébe vette a bigét és a levegőbe dobta úgy, hogy a jobb kezében lévő bottal eltalálja és egy nagy ütést mérjen rá. Ha valamelyik játékos elkapta a bigét röptében, akkor helyet cserélt az ütő játékoskal, és a játék folytatódott. Ha a bigét senki sem kapta el és az leesett a földre, akkor az ütő játékos újra adogathatott. Döntenie kellett azonban, honnan folytatja a játékot. Két lehetőség közül választhatott: vagy a kezdőhelyről, vagy onnan ahová leesett a bige. Ha úgy döntött, hogy arról a helyről folytatja, ahonnan a bige leesett, akkor a bige egyik kihegyezett végére egy határozott ütést mért a bottal úgy, hogy a bige újból a levegőbe emelkedjen, majd megcélozta és erősen megütötte. Ha sikeres volt az ütés, a bige újra repült, és a többieknek módjukban állt elkapni. Ha az ütő játékos az első alkalommal nem találta el a bigét, akkor nem kapott több lehetőséget, lecserélték.

CICA-MICA

Minden falusi ház előtt árok volt a nagy esőzések után összegyülemlett víz elvezetésére. Nyári estéken, amikor az árkok teljesen ki voltak száradva a gyerekek „țîți mneau”-t (ejtsd: cici mnyáu) játszottak. A játékhoz 5-10 gyerek kellett. Kiszámolták a kandúrt (mâcoiul ejtsd: mücojul). A fogó elhelyezkedett az árok közepén, ahol kijelölte a saját házát, kb. 2-3 méter

hosszúságú árokrészt. A kandúr nem hagyhatta el a házát. A többi játékos az árok szélén állt és onnan csúfolták a fogót. Az ügyesebbek átugrották, mások észrevétlenül átsétáltak a kandúr házán. A kandúr meg szeretne volna fogni őket, hiszen csak akkor szabadulhatott meg a többiek csufolódásától és a nem túl előnyös nevétől, ha sikerült elkapnia valakit, amint éppen a házán áthalad vagy átugrik, akkor a kandúr és a foglya helyet cseréltek. A játék folyamán az árok partján lévők kórusban csúfoltak a kandúrt: „*tiți, mneau, cobirneau, Cica mica. hol jársz?*” Harsogtak a falvak utcái a gyerekek kacajától. Az volt a nagy dicsőség, ha a játék végére valaki olyan ügyes volt, hogy egyszer sem kellett a kandúr szerepébe bújni. A legnagyobb szégyen az volt, ha valaki többszörösen megkapta ezt a címet, vagy egyáltalán nem sikerült másnak átadnia.

SÁRGOLYÓSDI

Több évtizeddel ezelőtt a falvak utcái nem voltak kikövezve, hiányoztak a széles járdák és betonutak. Nyáron, a nagy hőségben a utak felszínét por lepte el. A szárazság következtében a porréteg egyre vastagabb és finomabb szemcséjű lett. A falusi gyerekek előszeretettel jártak mezítláb ebben a puha és lisztszerű finomságúra örölt porban. Egy kiadós, nyári eső után, a házak előtti árkok és utak megteltek vízzel, a porból sár lett. Ez a sár volt a legjobb alapanyag a sárlabda, a cucurbău (ejtsd: kukurböu) elkészítéséhez. A gyerekek örömmel gyúrták, formálgatták a sárgolyót, amelynek mérete egy almányi volt. Az agyag formálásának külön fortélyai voltak, először laposra nyomogatták, lapították, majd különböző formájúra gyúrták. Lehetett kockát, téglatestet, gyümölcs-, edényformákat, egyéb alakokat formázni, kinek-kinek fantáziájától és ötleteitől függően. Amikor az agyagot jól kidolgozták következett a játék lényege. A sárlabda végleges formája kocka- vagy henger alakú volt, melynek közepén egy üreget fúrtak, és igyekeztek az alját nagyon vékonyra simítani. Ezek után a gyerekek beleköptek, majd elénekelték a következő néhány soros versikét:

Cucurbăuu,-băuu

Daca mi-ipomni,

Dracu te-a tömni!

vagy

Cucurbchni,-bauu,

Spargă-te birăuu,

Daca nu-ipomni.

Dracu te-a maiface!

Kukurböuu,-böuu

Ha nem durransz szét,

Az ördög fog megjavítani. (Én nem.)

Kukurböuu,-böuu,

Durrantson szét a bíró,

Ha nem durransz szét,

Az ördög csináljon újra.

Azután a tetejével lefelé nekivágták egy sima, szilárd felületnek, vagy kőnek, hogy minél hangosabban durranjon szét. A csattogás erőssége minősítette a sárgolyót. A játék célja az volt, hogy a játékosok sárgolyói a lehető legnagyobb csattanást ériék el.

Az itt leírt játékokról a gyerekek ma már csak a szüleiktől hallhatnak. A magyarországi román iskolákban azonban egyre gyakrabban elevenítik fel ezeket, csakúgy mint a népi kultúrájuk szerves részét képező zenei hagyományokat.

Erkölc

Az értékrend, az erkölcs a hagyományokhoz, szokásokhoz való ragaszkodás mozgatórugója, alakítja, befolyásolja a közösség és az egyén életének minden momentumát. A viselkedésre vonatkozó szabályok a több generáción keresztül átöröklött hiedelmek, előírások, tilalmak által nyernek megerősítést, így az egész közösségre érvényessé válva meghatározzák a közösségben élők magatartásformáit. A paraszti élet belső szabályozó rendjének vizsgálata tehát nem választható el a népi hitvilág és a népszokások témakörétől, de ennél sokkal szélesebb körű, hiszen kapcsolódási pontjai vannak a falusi életforma minden területével, jelenségével. A mindennapi érintkezés szabályait egy adott közösségen belül kialakult, elfogadott, általános érvényűnek tartott magatartásformák határozzák meg. A viselkedési szokások betartása a közösséghez tartozás feltétele, ezért ezek elemeit már gyermekkortól elsajátítják. A település „íratlan törvényei” szerint kialakult rendszabályozó tényező, mindenkre érvényes, ezért negatív megítélés alá esnek az ettől eltérően viselkedők. A hazai román közösségek zártságuk, mentalitásbeli különbségeik következtében sajátos képet mutatnak a paraszti értékrend, erkölcsi normák vonatkozásában. Korra, nemre, családi állapotra vonatkozó meghatározottság a viselkedésben (a gyermekek belenevelődése a közösség életébe, az idősök tisztelete, megszólítási és köszöntési módok, az asszonyok szerepe a család életében, a tevékenységi típusok nemenkénti elosztottsága, rokonsági fokozatok, az özvegyek, elváltak, árvák helye a falusi társadalmon belül, stb.). A közösség egyes tagjainak megítélése (pl. falusi értelmiségiek, mesteremberek, gyógyítók, boszorkányok, megesett lányok, stb.). Az idegenek befogadásának szabályai. A más nemzetiségekkel való együttélés normái. Szokásokhoz, ünnepekhez, jeles alkalmakhoz kötődő illemszabályok (táncillem, helyes magatartás a vendégségben, a táplálkozás illemszabályai, böjti étkezésekre vonatkozó szigorítások, stb.) A szerelmi élet megítélése, szexuális nevelés a hajdani és mai társadalomban. A párválasztáshoz kötődő viselkedésnormák. A gyermekágyas asszonnyal és az újszülöttel kapcsolatos viselkedési szokások. A halottak tisztelete, viselkedési szabályok a temetési szertartáson, gyász. A templomi viselkedésre vonatkozó elvárások. Az erkölcsös és illetlen öltözködés, szépségápolás. Utcai viselkedés, pletyka, verekedés, csúfolódás. Az illetlenség elleni vétségek (pl. erkölcstelenség, hűtlenség, káromkodás, tolvajlás, stb.) népi büntetésformái (csúfolók, kinézés, elűzés, kitagadás, stb.).

Méhkeréken alapvető erkölcsi norma volt a szülő és általában az idős emberek tisztelete és ennek kifejezőmódjai. A szülőket (tată, mamă, maică) a tisztelet jeleként

szigorúan magázták. Az idősebb testvért (bace, nană) is magázni illett, s ezt a formát felnőtt korig megtartották a fiatalabb testvérek a házastársaikkal együtt. A nagyszülőket (tată bătrîn, maică bătrînă) a család minden tagja magázta, nekik járt a legnagyobb tisztelet, s csak az utóbbi években terjedt el, hogy az unokák tegezik a nagyszüleiket. Az idős emberek sokszor egymás között is magázódtak. A házastársak viszont tegezők és keresztnévükön szólították egymást. Általános volt a rokonsági viszonyok megjelenítése a megszólításban, pl. văru, verișană, nănaș, nănașe, finu, fină. A köszönési formák a napszaknak megfelelőek voltak (Bună dimineața! Bună ziua! Bună seara!), búcsúzáskor a Sănătate bună! (Jó egészséget!) Noapte bună! (Jó éjszakát!) volt az általános, de a tanítóknak és a papnak egészen az 1950-es évekig a Sărut mîna-val (Kezitsókolom!) köszöntek a gyerekek. A fiatalok körében használt napszaknak megfelelő köszöntési formákat valamint a Noroc mă! (Szerencsét! Hé!) kifejezéseket igen későn, az utóbbi évtizedekben váltotta fel a Servus! majd a Sza!, illetve az időseknek adresszált Csókolom.

Ma már nem alkalmazzuk a magázó formát a családban. Mindenki szülő, gyermek, nagyszülő, stb., a tegező formulát alkalmazza hiszen ez talán egyszerűbb.

Összefoglalás

Hipotézisünk az volt, hogy a magyarországi románság azon belül a kétegyházi románság hagyományai hogyan alakultak illetve milyenek voltak a XIX. században. Felmerült még az a kérdés is, miszerint ezek a hagyományok mennyire maradtak fenn a mai társadalomban. A kutatásaink alapján megfigyelhettük, hogy az egyház nagymértékben segítette és fellendítette a magyarországi románság életét, művelődését. Jól láthatjuk, hogy az anyanyelv elsősorban az egyház által megalapított román nyelvű iskola segítségével maradt fenn a mai napig. A gyermekeknek igen fontos szerepük volt a mindennapi életben. Nem csak a házkörűli segítségnyújtásban, de a különböző ünnepkörökben is a gyermekek játszották a főszerepet, és a különböző játékokkal és hagyományokkal tették színesebbé az ünnepeket.

A megfigyeléseink alapján arra jutottunk, hogy a mai XXI. század béli magyarországi románság hagyományai nagyrészt fennmaradtak, de sok olyan régi hagyomány elkopott illetve halványodni látszik ami igen nagy szerepet játszott az emberek életébe, ilyen például a karácsony előtti böjt, vagy a Paștele morților azaz a Halottak húsvétja, illetve megemlíteném a népi játékokat is amik ma már nem ismertek a gyermekek körében. A gyermekek ma már nem járnak kolindálni, és nem játszák az őseink játékait.

Nagy változáson ment keresztül a köszönési forma is, hiszen nem is olyan rég még főként a magázó formát használták, de ma már szinte mindenki és mindenhol a tegező formulát használja, illetve a hivatalosabb önözést.

Bibliográfia

1. Nikula Stella, Aspecte ale gândirii umane, Giula, 2013.
2. Nikula Stella, Copii în societatea tradițională românească, Giula 2012.
3. Dr. Olteanu Florea, Cunostințe despre poporul român, Budapest, 2012.
4. Dr. Olteanu Florea, Comunitățile românești din județul Bichis de azi în secolul al XIX-lea, Giula, 2012.
5. Martin Emilia, Sărbătorii calendaristice la românii din Ungaria, Giula 2003
6. Martin Emilia, Sărbătorii calendaristice ale românilor din județul Bichiș, Budapesta, 1987
7. Csobai Lászlóné, Kétegyháza, Budapest, 2007